BIR NECHTA TILNI BILISH ZAMONAVIY DUNYOGA OCHILGAN ESHIK: KO‘P TILLILIKNING INSON TAFAKKURI, KASBIY IMKONIYATLARI VA MADANIYATLARARO MULOQOTDAGI AHAMIYATI

GULNORA ERANOVA QAHRAMONOVNA

Uchquduq tuman 1-son texnikumi

Ona tili va adabiyoti fani

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ko‘p tillilikning zamonaviy jamiyatdagi o‘rni, uning inson tafakkuri va intellektual salohiyatini rivojlantirishga ta’siri, shuningdek, kasbiy imkoniyatlarni kengaytirishdagi ahamiyati yoritiladi. Globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan bugungi davrda bir nechta tilni bilish shaxsning raqobatbardoshligini oshiruvchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Maqolada ko‘p tillilikning madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish, turli xalqlarning urf-odatlari va qadriyatlarini anglash, xalqaro hamkorlikni mustahkamlash hamda ta’lim va mehnat bozorida yangi imkoniyatlar yaratishdagi o‘rni tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: *ko‘p tillilik, xorijiy tillar, til o‘rganish, inson tafakkuri, intellektual salohiyat, kasbiy rivojlanish, globallashuv, madaniyatlararo muloqot, kommunikativ kompetensiya.*

KIRISH

XXI asrda globallashuv, raqamli texnologiyalar va xalqaro hamkorlikning jadallashuvi til bilishning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Bugungi kunda til faqat insonlar o‘rtasidagi muloqot vositasi emas, balki bilim olish, kasbiy rivojlanish, madaniyatlararo hamkorlik va jahon axborot makonida faol ishtirok etish imkoniyatini beruvchi muhim vositadir. Ayniqsa, bir nechta tilni bilish insonning

turli manbalardan ma’lumot olishiga, boshqa xalqlarning dunyoqarashini tushunishiga va xalqaro mehnat bozorida o‘z imkoniyatlarini kengaytirishiga yordam beradi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta’lim, fan va madaniyat masalalari bo‘yicha tashkiloti UNESCO ko‘p tillilikni ta’lim olish, madaniy merosni saqlash, ijtimoiy inklyuziya va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish bilan bog‘liq muhim omil sifatida ko‘rib chiqadi. Tashkilotning 2024-yil 21-fevralda e’lon qilingan Multilingual education: A key to quality and inclusive learning nomli maqolasida ko‘p tilli ta’limning sifati va barcha uchun ochiq ta’limni rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan.

ASOSIY QISM

Til va tafakkur o‘zaro chambarchas bog‘liq. Inson til orqali o‘z fikrlarini ifodalaydi, bilimlarni o‘zlashtiradi, tajribalarini boshqalar bilan baham ko‘radi va atrofidagi voqelikni anglaydi. Bir nechta tilni o‘rganish esa kishiga turli til tizimlari, ifoda shakllari va madaniy qarashlarni taqqoslash imkonini beradi.

Masalan, bir tushunchaning turli tillarda qanday ifodalanishini o‘rganish insonni so‘z tanlashga, ma’no nozikliklarini farqlashga va fikrni muayyan vaziyatga mos ravishda ifodalashga undaydi. Xorijiy tildagi matnlarni o‘qish, tarjima qilish va mazmunini tahlil etish lug‘at boyligini oshirish bilan birga, axborotni qayta ishlash va izchil fikr yuritish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

UNESCOning 2025-yil 28-fevralda e’lon qilingan Language matters: The role and the power of multilingualism maqolasida tilning inson tafakkuri, jamiyat va madaniyat bilan aloqasi hamda ko‘p tillilikning imkoniyatlari muhokama qilingan. Unda tilni shunchaki axborot uzatish vositasi sifatida emas, balki insonning dunyoni anglashiga ta’sir etuvchi hodisa sifatida tushunish muhimligi ta’kidlanadi.

Shu bilan birga, bir nechta tilni bilish insonning umumiy intellektini avtomatik ravishda oshiradi yoki barcha ikki tilli insonlarda xotira va diqqat bir xil darajada rivojlanadi, degan xulosaga kelish ilmiy jihatdan to‘g‘ri emas. Natijalar

insonning yoshi, tilni qo‘llash darajasi, o‘rganish muhiti va individual xususiyatlariga qarab farqlanishi mumkin. Shuning uchun ko‘p tillilikning eng aniq amaliy afzalliklarini til orqali bilim olish, turli axborot manbalaridan foydalanish va muloqot doirasini kengaytirish bilan bog‘liq holda baholash maqsadga muvofiqdir.

Ko‘p tillilikning eng muhim afzalliklaridan biri bilim olish imkoniyatlarini kengaytirishidir. Xorijiy tillarni biladigan inson o‘z ona tilidagi manbalar bilan cheklanib qolmaydi, balki xalqaro ilmiy maqolalar, elektron kutubxonalar, universitetlarning ochiq ta’lim kurslari va xorijiy mutaxassislarning tajribasidan ham foydalanishi mumkin.

Masalan, ingliz tilini bilish xalqaro ilmiy nashrlar va ta’lim platformalaridagi materiallardan foydalanishga yordam bersa, rus, nemis, fransuz, xitoy yoki boshqa tillarni bilish tegishli hududlarda yaratilgan ilmiy va amaliy bilimlarni bevosita o‘rganish imkoniyatini beradi. Bunda tilning ahamiyati faqat tarjima bilan cheklanmaydi: inson ma’lumotni asl matndan o‘qib, muallifning fikri, atamalari va mazmuniy nozikliklarini chuqurroq tushunishi mumkin.

Yevropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment CEFR hujjati til o‘rganish, o‘qitish va bilim darajasini baholash bo‘yicha xalqaro miqyosda qo‘llanadigan muhim mezonlardan biridir. Ushbu tizim 2001-yilda rasman taqdim etilgan. Uning 2020-yilda nashr etilgan qo‘shimcha jildi til ko‘nikmalarini baholashni kengaytirib, jumladan, onlayn muloqot va turli tillar hamda madaniyatlar o‘rtasida vositachilik qilish kompetensiyalarini ham qamrab olgan.

Hozirgi mehnat bozorida kasbiy bilim bilan bir qatorda samarali muloqot qilish, axborot bilan ishlash va xalqaro jamoalarda faoliyat yuritish qobiliyati ham muhim hisoblanadi. Bir nechta tilni bilish insonning turli tashkilotlar, xorijiy hamkorlar va xalqaro loyihalar bilan ishlash imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

Xususan, quyidagi sohalarda til bilish alohida ahamiyatga ega:

Ta’lim va ilm-fan: xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish, xorijiy adabiyotlardan foydalanish va ilmiy tajriba almashish.

Muhandislik va texnologiyalar: texnik hujjatlarni tushunish, xalqaro standartlarni o‘rganish va xorijiy mutaxassislar bilan hamkorlik qilish.

Turizm va mehmondo‘stlik: chet ellik mehmonlarga xizmat ko‘rsatish, mahalliy madaniyatni tanishtirish va mijozlar bilan samarali muloqot qilish.

Biznes va xalqaro savdo: muzokaralar olib borish, shartnomalar mazmunini tushunish va hamkorlik aloqalarini rivojlantirish.

Tarjima va axborot texnologiyalari: turli tillardagi axborotni qayta ishlash, tarjima xizmatlari va ko‘p tilli raqamli mahsulotlarni yaratish.

Yevropa Ittifoqi Kengashining 2018-yil 22-maydagi Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning tavsiyasida ko‘p tillilik umrbod ta’lim, shaxsiy rivojlanish, ish bilan ta’minlanish va ijtimoiy ishtirok uchun zarur bo‘lgan asosiy kompetensiyalardan biri sifatida qayd etilgan. Mazkur hujjatda ko‘nikmalarni butun hayot davomida rivojlantirishga e’tibor qaratiladi.

Shu o‘rinda muhim jihatni ta’kidlash lozim: chet tilini bilish ishga joylashish yoki yuqori maosh olishni kafolatlamaydi. Biroq til ko‘nikmalari tegishli kasbiy malaka, amaliy tajriba va raqamli savodxonlik bilan birlashganda insonning mehnat bozoridagi imkoniyatlarini oshirishi mumkin.

Masalan, muhandislik sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassis ingliz tilini bilish orqali xalqaro texnik hujjatlardan foydalanishi, rus tilida mahalliy hamkorlar bilan muloqot qilishi va boshqa xorijiy til yordamida yangi hamkorlik aloqalarini yo‘lga qo‘yishi mumkin. Demak, ko‘p tillilikni muayyan kasbga oid bilimlar bilan birlashtirish zamonaviy mutaxassisning raqobatbardoshligini mustahkamlovchi omillardan biridir.

XULOSA

Har bir til muayyan xalqning tarixi, qadriyatlari, urf-odatlari va dunyoqarashini o‘zida aks ettiradi. Shu sababli boshqa tilni o‘rganish faqat yangi

so‘zlar va grammatik qoidalarni o‘zlashtirish emas, balki boshqa madaniyatni anglash jarayoni hamdir.

Masalan, turli tillarda murojaat qilish shakllari, hurmatni ifodalash usullari, muomala odobi va kundalik iboralar bir-biridan farq qilishi mumkin. Ushbu farqlarni bilish xalqaro muloqotda tushunmovchiliklarning oldini olishga va suhbatdoshga hurmat bilan munosabatda bo‘lishga yordam beradi.

UNESCOning 2003-yil 15-oktabrda qabul qilingan Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace hujjati internetda ko‘p tilli axborot va tizimlarni rivojlantirish, turli tillardagi ta’limiy, ilmiy va madaniy materiallardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan. Hujjat til to‘siqlarini kamaytirish va turli madaniyatlarning raqamli makonda o‘z ifodasini topishiga sharoit yaratish masalasini qamrab oladi.

Internet va sun’iy intellekt texnologiyalari til o‘rganish usullarini sezilarli darajada o‘zgartirmoqda. Bugungi kunda elektron lug‘atlar, onlayn kurslar, videodarslar, avtomatik tarjima vositalari va sun’iy intellektga asoslangan suhbat tizimlari orqali turli tillarni o‘rganish imkoniyati mavjud.

Bunday vositalar o‘rganuvchiga yangi so‘zlarni o‘zlashtirish, talaffuzni mashq qilish, matnlarni tahlil etish va xorijiy tilda suhbatlashish imkonini beradi. Ayniqsa, ta’lim resurslariga kirish imkoniyati cheklangan hududlarda raqamli texnologiyalar qo‘shimcha o‘quv imkoniyatlarini yaratishi mumkin.

UNESCOning 2003-yil 15-oktabrdagi ko‘p tillilik va kibermakonga universal kirish haqidagi tavsiyasi ham raqamli muhitda turli tillardagi axborot va bilimlardan foydalanish muhimligini belgilab bergan. Bu hujjat bugungi ko‘p tilli raqamli muhitning rivojlanishi uchun muhim xalqaro asoslardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. UNESCO. Multilingual education: A key to quality and inclusive learning. 21-fevral 2024; oxirgi yangilanishi 30-yanvar 2026. https://www.unesco.org/en/articles/multilingual-education-key-quality-and-inclusive-learning

2. UNESCO. Language matters: The role and the power of multilingualism. 28-fevral 2025; oxirgi yangilanishi 3-aprel 2025. https://www.unesco.org/en/articles/language-matters-role-and-power-multilingualism

3. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Historical overview. CEFR 2001-yilda rasman taqdim etilgan; qo‘shimcha jild 2020-yilda nashr etilgan. https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/history

4. O‘zbekiston Respublikasi. “O‘zbekiston Respublikasining davlat tili to‘g‘risida”gi Qonun. 21-oktabr 1989-yil. https://www.lex.uz/mact/-109394

5. O‘zbekiston Respublikasi. “O‘zbekiston Respublikasining Davlat tili haqida”gi Qonunga o‘zgartishlar va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida. 21-dekabr 1995-yil, 167-I-son. https://www.lex.uz/mact/-121051